

RECERCA

L'agricultura i el món agrari a Alcover el 1868 a partir de les actes notarials

Si la dedicació del Butlletí als temes agraris referent al present ha estat bastant escassa, encara més ho és referent al passat. Intentar conèixer el món agrari i l'agricultura d'Alcover és importantíssim, perquè encara constitueix una de les activitats principals del poble avui dia; i en el passat, sens dubte, era la primera. Malgrat això, la historiografia local poc s'havia dedicat fins ara a aquests temes.

Ricard Cañellas, estudiant d'Història Contemporània i membre del C.E.A., es proposa en el present treball obrir una bretxa en aquest àmbit temàtic i ho fa amb un estudi molt concret: l'anàlisi de la documentació notarial -font fins ara poc treballada a Alcover- d'un notari alcoverenc durant un període de catorze mesos.

Aquest treball, bàsicament, corrobora i documenta tot un seguit d'hipòtesis prèvies tant sobre aspectes específicament agraris, com sobre altres constants de la vida rural.

INTRODUCCIÓ

El motiu d'aquest treball d'investigació és fer una anàlisi de les actes notarials d'un notari i d'un temps en concret i, a partir d'aquesta anàlisi, treure una sèrie de conclusions a partir d'unes hipòtesis assenyalades al llarg d'aquest treball.

Concretament, la documentació que he utilitzat són les actes notarials de Ramon Bergadà Panadès, notari d'Alcover, i abasta el període comprès entre el novembre de 1867 i tot l'any 1868.

En el llibre notarial treballat, trobem que hi ha diferents temes: concretament, podem trobar-hi 12 grups diferents, alguns dels quals estan relacionats entre si (per exemple: la cancel·lació d'una hipoteca està relacionada amb qualsevol préstec, perquè quasi sempre darrera d'un préstec trobem una hipoteca). Aquests diferents temes, evidentment, no tots surten amb la mateixa intensitat i freqüència; dels 109 documents treballats, la relació és la següent:

Inventaris 22, Vendes perpètuas 28, Retrovendes 5, Préstecs i constitucions d'hipoteques 10, Arrendaments 2, Capítols matrimonials 9, Testaments 21, Adjudicació de béns 2, Debitoris 1, Cessions de béns 1, Cancel·lacions d'hipoteca 1, Cartes de pagament 8.

¿Quins problemes cal esmentar en la documentació treballada? Els problemes són els següents:

1) El notari treballa amb diferents monedes de diferent valor a l'hora de fer les diferents actes notarials; és a dir, a l'hora de registrar el valor d'una finca, d'una casa... no ho fa sempre igual, utilitza els rals de billó, les lliures catalanes, escuts, duros..., encara que el que predomina són les lliures catalanes i els escuts. En algun cas, el notari posa el valor del bé en una determinada moneda i, seguidament, el valor equivalent en una altra.

2) Un altre problema metodològic que he trobat fa referència a les mesures d'extensió de les finques que s'esmenten en els testaments, inventaris, vendes perpètuas...; s'utilitzen dues mesures diferents: jornals "cana de rey" i jornals del país, mesures que en llenguatge actual poc s'utilitzen. I aquesta doble utilització pot dificultar a l'hora de veure quin predomini hi ha sobre l'extensió de les finques: si són grans, petites... Ara bé, aquesta dificultat pot quedar resolta tenint en compte que un jornal "cana de rey" equival, aproximadament, a 60 a. amb 84 ca., i un jornal del país equival a 40 a. amb 65 ca.

3) Malgrat que la majoria dels documents treballats són d'Alcover, també trobem actes notarials fetes per persones que viuen a altres poblacions (Vilallonga del Camp, la Selva del Camp, Mont-ral...). Les explicacions d'aquest fet podrien ser: per l'amistat dels contraents amb aquest notari en concret i, per tant, més confiança que potser amb altres notaris; per proximitat geogràfica; perquè els contraents són descendents d'Alcover i sempre hi han fet els seus actes notarials; o perquè alguna d'aquestes poblacions no té notari. En aquest treball parteixo de diferents hipòtesis per veure si s'hi corroboren o no. Aquestes hipòtesis són les següents:

a) Mitjançant els capítols matrimonials i els testaments veure si se segueixen

els mateixos criteris que a la resta del país; és a dir, si se segueixen les figures de l'hereu, hereus gravats, cabalers, les llegendes, els dots, l'esponsalici.

b) Veure els cultius que predominen en el moment. Parteixo de la idea que predominen els cultius de secà sobre els de regadiu; dins el secà predomina la trilogia d'una zona mediterrània: vinya, garrofer i oliver; dins el regadiu predominen el sembrat, els arbres fruiters i els avellaners.

c) Veure l'estructura de la propietat. Parteixo de la hipòtesi que predomina la petita i mitjana propietat respecte de la gran propietat.

d) Veure quines classes socials deixen els diners i quines demanen els préstecs corresponents. Jo parteixo de la hipòtesi que les persones que demanen els diners són els petits i mitjans camperols, i els que deixen els diners són hisendats, vídues riques o persones que es dediquen a altres activitats no primàries.

CONTEXTUALITZACIÓ BIBLIOGRÀFICA

L'objectiu d'aquest apartat és veure, mitjançant les referències bibliogràfiques i comparant-les amb la documentació treballada, com era l'agricultura de la zona i, concretament, a Alcover. Abans de passar a l'anàlisi, és necessari fer una puntualització: les obres i referències bibliogràfiques locals del tema agrari són molt escasses i per aquesta raó solament he utilitzat el llibre de Josepa Cardó (1).

Els trets de l'agricultura de la zona, i concretament d'Alcover, en aquests anys, són els següents:

a) Augment de les noves terres cultivades produïdes per les rompudes, augment que es produeix en tots els pobles de l'Alt Camp. En el cas d'Alcover aquest augment és produït per la incorporació d'hectàrees de muntanya poc aptes per al conreu, i perquè el 1836 i el 1846 el terme municipal s'estén amb la incorporació d'altres termes veïns (Burguet, la Plana i Samuntà).

b) Augment important del conreu de la vinya, augment tan important que, en el conjunt comarcal, el segle XIX es pot qualificar del gran segle de la vinya. El cultiu de la vinya creixerà en tots els municipis de l'Alt Camp, si bé a Alcover els percentatges no hi assoleixen la importància que tenen en altres pobles de l'àmbit comarcal: els percentatges volten entre el 43% i el 46% de les terres conreades a meitat del XIX, mentre que en altres pobles superen el 60% i el 70% en les mateixes dates; de fet, alguns contemporanis diuen que el conreu de la vinya a Alcover tarda més a incorporar-se que en altres pobles de l'Alt Camp.

c) L'oliver es converteix en un conreu secundari i al llarg del segle XIX hi ha un retrocés d'aquest conreu a la zona. En el cas d'Alcover, el nombre d'Ha. puja de 455 a principis de segle XIX a 489 a mitjan del XIX. Malgrat aquest augment, el percentatge de terres conreades baixa del 46% l'any 1800 al 19% a meitat de segle XIX; la raó d'aquest descens de l'oliver és la pujada de la vinya. Malgrat això, Alcover encara és un dels pobles de l'Alt Camp en què l'oliver té certa importància: el percentatge està en un 19% quan a la majoria de pobles oscil·la entre el 5 i el 10%.

d) El sembrat sofreix, en general, una davallada, malgrat que en alguns casos augmenti el seu conreu. Entre aquests llocs últims hi ha Alcover: els cereals han

augmentat en tots els sentits, de 67 Ha. (7%) a principi de segle passem a 327 Ha (13%) a l'any 1868. Ara bé, no se sap si en aquest increment han pesat gaire les terres incorporades al terme, ni fins a quin punt tenen importància les rompudes. Referent a quins tipus de sembrat es feien a Alcover, alguns testimonis de l'època (Frigola, Ruiz i Cliviller o Madoz) esmenten el blat, l'ordi i els llegums.

e) Referent a l'avellaner, a l'Alt Camp hi ha un escàs increment. A principi del segle XIX, en pocs municipis se cita l'avellaner: concretament a Alcover s'anomenen 49 Ha., que representen el 5% de les terres conreades aleshores; i a meitat de segle hi havia 105 Ha, que representen el 4% (el percentatge baixa a causa de l'increment de terres del terme sofert a 1836 i 1846). La majoria dels avellaners de l'Alt Camp eren de secà, però a meitat de segle XIX comença a haver-hi algunes Ha. de regadiu, com és el cas d'Alcover; la possible raó de per què a Alcover s'estén el cultiu de l'avellaner de regadiu, és pel fet que es troba a l'oest del Francolí on ja es troba força estès l'avellaner regat.

f) En el garrofer hi ha un lent progrés, sobretot a la faixa sud de l'Alt Camp; i precisament en aquesta faixa es troba Alcover, on puja el nombre d'Ha i el percentatge durant la primera meitat del segle XIX: a principis de segle hi havia 37 Ha (4% de les terres conreades) i es passa a 276 Ha (11'5%) a meitat de segle. Durant la resta de segle XIX, el garroferal es manté invariable amb xifres superiors al 10%. Aquest augment sofert a meitat del segle XIX és produït per les rompudes.

g) L'ametller té una importància molt minsa en l'àmbit comarcal. Solament en trobem algunes referències a Alcover. Malgrat aquestes referències, el cultiu no era gens important.

h) En l'àmbit de l'Alt Camp, el regadiu no és important. Malgrat això, hi ha alguns termes en què la superfície de regadiu augmenta, i un d'aquests municipis és Alcover, que passa de 170 Ha a principis de segle XIX a 230 Ha a meitat de segle. Aquest augment és pel millor aprofitament de les aigües dels rius Glorieta i Francolí i de les fonts naturals. Dels productes del regadiu (representen l'11'5% de les terres conreades) cal destacar els arbres fruiters (sobretot les moreres), les hortalisses i les patates.

Per tant, els cultius més importants d'Alcover són, per ordre de major a menor importància en l'època que s'analitza en aquest treball: vinya, oliver, sembrat, garrofer, cultius de regadiu i avellaner. Dades que, com veurem més endavant, concorden amb les tretes de les actes notariales treballades, almenys pel que fa a la importància d'alguns cultius.

EXPLOTACIÓ, PROPIETAT I CULTIUS A L'AGRICULTURA D'ALCOVER

Abans de veure i analitzar les diferents actes notariales, tant en la seva forma com en el seu contingut, crec que és necessari tractar uns temes cabdals per conèixer el món agrari d'Alcover d'aleshores: veure quin tipus d'explotació de terra predomina segons les referències dels textos, quina relació de propietat i, fins i tot, veure quins tipus de cultiu són els més freqüents.

Tipus d'explotació

Agafant una sèrie de documents notariais diferents, es pot observar el fet que l'explotació directa del propietari sembla ser la que predomina sobre l'explotació indirecta; això no vol dir que no hi hagi parcers o arrendadors. De fet n'hi ha; el que passa és que, observant els documents treballats, aquest tipus d'explotació no s'expressa.

Les explicacions per què aquesta forma d'explotació no s'expressa podrien ser dues:

a) En els contractes entre propietaris i explotadors pagesos, de mica en mica es va substituint l'escriptura notarial per una de privada i, fins i tot, per un contracte verbal. Per aquesta raó, en la documentació notarial treballada trobem escassíssims contractes escrits pels notaris; aquesta substitució sembla que fou deguda a dues raons: 1 la voluntat dels propietaris de no crear, mitjançant l'escriptura pública, un dret real sobre l'immoble a favor del pagès explotador; 2 la por a proporcionar al pagès un títol de domini útil sobre la terra del propietari. Aquesta explicació coincideix amb la idea que dona Emili Giralte Reventós en els seus treballs (2).

b) A finals del regnat d'Isabel II es passa una època de "relativa tranquil·litat" en el camp, i aquest fet representa que els contractes es feien a llarg termini i que no calia renovar-los. Fet diferent en una època d'inestabilitat com a finals del XVIII i principis del XIX, amb epidèmies de còlera, guerres, males collites contínues... en què molts contractes calia revisar-los bastant sovint.

Extensió de les finques

Si s'observen els documents pel damunt, es veu, a primer cop d'ull, el predomini d'una propietat no excessivament gran: la propietat menor d'una Ha., sense tenir en compte si és de secà o de regadiu.

En un règim de propietat tan fragmentada, cal fer-nos la pregunta: és rendable una fragmentació així? En les zones de regadiu, que són minoritàries, la producció serà suficient per poder viure si es treballa de forma intensiva; ara bé, en les terres de secà la producció no serà suficient. També és cert que molts propietaris tenen les seves propietats repartides per tot el terme municipal en petits lots i que si es concentrassin la productivitat seria més gran, però aquest fet, en la documentació treballada, no s'observa.

Intentant donar unes dades estadístiques sobre l'extensió de les finques, obtenim els següents resultats:

menys de 0'5 Ha = 40%

0'5 - 1 Ha = 37'5%

1 - 2 Ha = 15%

més de 2 Ha = 7'5%

Tipus de cultiu

El que primer s'observa és el clar predomini de les terres de secà sobre les de regadiu: les zones de regadiu solament eren les planes i voreres dels rius Glorieta i Francolí, a més de fonts naturals com és la Font Major. Per veure en quina proporció

Dibuix d'Ignasi Vidal procedent del llibre *La Gent del Llamp*

predomina el secà sobre el regadiu, cal tenir en compte aquesta dada aproximativa que és el resultat de l'anàlisi de 55 documents treballats: el 70% són terres de secà, el 24% són terres de regadiu i el 6% són terres que meitat són de secà i l'altra meitat de regadiu.

En les terres de secà predominen els cultius típics d'una zona mediterrània: garrofer, vinya i oliver; després hi trobem les terres ermes i pastures per a ramats, que predominen a les zones altes del terme i que no són explotades intensament pel camperol.

A les terres de regadiu hi ha més varietat, però el que predomina són els cultius d'avellaners, arbres fruiters, olivers de regadiu i sembradura.

ANÀLISI DELS DIFERENTS TEMES NOTARIALS

Capítols matrimonials

Els capítols matrimonials són uns documents importants, perquè en cert sentit reflecteixen la història social d'una zona i d'un país; és a dir, mitjançant els capítols matrimonials es pot veure l'organització social perquè formen una mena de constitució de la família catalana i la família és la base de la societat catalana tradicional.

Per raó d'un futur matrimoni es formava un capítol matrimonial entre els futurs cònjuges i llurs pares; un capítol que era com un conveni en virtut del qual haurien d'assegurar-se les relacions jurídiques que naixien pel fet del matrimoni i les relacions que anirien sorgint al llarg de la vida d'aquest mateix matrimoni.

Per a l'anàlisi de qualsevol capítol matrimonial que he treballat es poden distingir les següents qüestions referents a les diferents clàusules que hi ha:

1) Els pares donen al fill que es casa (si és l'hereu) una part molt important de llur patrimoni, excepte les llegítimes dels altres fills o qualsevol donació voluntària dels pares en vida; però els mateixos pares donadors es reserven la facultat d'usdefruit dels béns que donen al fill durant la vida d'ambdós pares; en compensació, els pares assumeixen l'obligació d'alimentar i vestir el fill, la nora i els possibles néts, a canvi que el futur matrimoni assumeixi l'obligació de treballar a favor de la casa pairal. És el que s'anomena "Pacte d'unitat d'economia familiar" com ens recorda Encarna Roca (3).

2) El que aporta l'altre cònjuge al futur matrimoni, que generalment és la dona que no sigui l'hereva, és el *dot*: una quantitat fixa de diners que també serveixen pel pagament de les seves futures llegítimes paterna i materna. Dot que, en algunes ocasions, fins i tot, ens indica la forma de cobrar-lo i algunes condicions.

3) També podem trobar en els capítols matrimonials una sèrie d'estipulacions dirigides a salvar l'economia dels fills i filles que no han estat nomenats hereus: a aquests se'ls atribueix un dot que reben d'un sol cop, i en un termini fixat pels propis capítols.

Ara bé, molts cops aquestes donacions als fills no hereus (*cabalers* o *fadrísters*) no s'efectuaven en realitat, si aquests no es casaven: perquè si els cabalers vivien en

companyia del germà hereu, normalment no reclamaven mai el pagament del dot assignat pels seus pares. Fer-ho era com trencar amb la casa pairal. Aquesta situació era més freqüent en el sexe femení que en el masculí; cal recordar la figura de la tieta soltera que viu a la casa pairal, figura bastant estesa en aquesta època.

4) La finalitat dels capítols matrimonials era el manteniment d'una economia familiar de manera que calia conservar un mínim de patrimoni intacte, és a dir, ni dividir-lo ni partir-lo. Per aquesta raó surt la figura de l'hereu: si el fill hereu té descendents, els pares estan tranquils perquè saben que llur hereu nomenarà hereu entre els seus fills; però pot passar que aquest hereu no tingui fills, o que haguessin mort de petits. Per evitar que el patrimoni passi a mans d'estranyers surt la figura de l'hereu gravat.

Doncs bé, en els capítols matrimonials treballats també se'ns indica, en certa manera, aquesta possibilitat.

5) Alguns capítols, fins i tot, prevenen situacions anormals en aquesta organització familiar, quan la convivència resultava impossible: els pares generalment es reserven l'usdefruit dels béns que havien donat a l'hereu amb l'obligació d'alimentar-lo a canvi que aquest visqui a la casa pairal; però en cas que aquesta convivència es trenqui, el fill, malgrat ser el propietari, pot patir gana si no treballa per la casa pairal. La solució a aquest problema era la cessió per part del pare d'algun dels béns que eren del fill i que fins en aquell moment havia gaudit ell.

6) Cal destacar que en molts dels capítols treballats, es pot observar el que s'anomena "pacte de constitució de dot". Aquest pacte consisteix en el fet que la dona aporta voluntàriament per al matrimoni una quantitat econòmica per tal d'ajudar a les despeses que en surtin, i que el marit usdefructuava aquesta quantitat.

Ara bé, no es pot oblidar que en el règim econòmic matrimonial a Catalunya hi ha una separació absoluta dels béns, és a dir: el marit i la muller conserven la propietat dels béns de forma independent. Mentre duri el matrimoni, el marit podrà administrar les rendes que donin els béns de la seva muller, però mai els capitals. L'única excepció és quan la muller dona el consentiment que una part dels béns vagin a parar al marit perquè els administri per al manteniment material del matrimoni.

7) També cal destacar les clàusules referents a l'*esponsalici*: quan la dona i els seus pares constitueixen el dot i el donen al marit per administrar-lo, aquest ofereix un augment de dot, que és l'*esponsalici*. Per tant, l'*esponsalici* era una donació del marit a la dona, i si la dona moria l'*esponsalici* passava als fills del matrimoni i si no tornava al donador.

8) La dona vídua mai no està indefensa econòmicament quan li manca el seu marit, perquè té diferents recursos econòmics: l'*esponsalici*; el dot que li van donar els seus pares; i, sobretot, l'usdefruit del patrimoni durant la seva vida. Queda com si fos una regent del patrimoni, sempre que visqui amb els fills i subordinada al fet de conservar la viduïtat, regir i governar la casa i pagar les càrregues familiars.

9) En molts capítols matrimonials, també trobem la solució en el cas que qualsevol dels nuvis es tornés a casar: en aquest cas, la successió dels béns de què es tracta en els capítols, tenen preferència els fills del present matrimoni abans que els

fills d'un futur matrimoni; i si del primer matrimoni no hi ha fills els béns passen als donadors o els seus successors. D'aquesta manera el patrimoni inicial no passa a mans d'estrany.

10) Per últim, cal destacar la fórmula final que es repeteix en tots els capítols: totes dues parts prometen complir els acords fets sense cap excusa ni dil·lació.

Testaments

Els testaments també són importants per analitzar la història social d'una zona: testament entès com un acte voluntari, per mitjà del qual la persona fixa el destí dels seus béns per a quan es mori. I amb aquesta finalitat, és normal que es repeteixin aspectes tractats anteriorment en els capítols matrimonials:

- Nomenar usdefruituària la muller de tots els béns, amb dues condicions: que continuï sent vídua i que mantingui el fill hereu, la nora, els néts de l'hereu i els fills no hereus fins que es casin o hagin cobrat la llegítima, mentre treballin per benefici de la casa pairal.

- Especificar el dot, llegítima i altres drets, a més d'especificar el dia del seu cobrament, dels fills cabalers que encara no han cobrat.

- S'especifica qui ha de ser l'hereu, i en el cas que l'hereu no tingui descendència també apareix la figura de l'hereu gravat.

- S'aprecia una separació clara entre els béns dels dos cònjuges, i prova d'això és que s'espedifica si la llegítima és paterna o materna.

Però, a més a més, en els testaments hi trobem una sèrie de clàusules, fórmules... específiques dels testaments:

- 1) En tots els testaments, la primera clàusula fa referència al fet que el testador mana que, un cop mort, el primer a fer sigui pagar els seus deutes.

- 2) També es repeteix la clàusula que es refereix al lloc on ha de ser el seu enterrament i funerals i les misses pel sufragi de la seva ànima. Generalment, per al seu enterrament i funerals el testador no posa cap condició, ho deixa a lliure voluntat dels seus marmessors, malgrat que en algun cas el testador especifica el lloc on desitja ser enterrat. El que sí que varia molt és el nombre de misses pel sufragi de l'ànima del testador un cop hagi mort: trobem casos des de 10 fins a 400 misses. La raó d'aquesta varietat de misses, és purament econòmica: generalment les persones amb gran capital i finques desitgen fer moltes misses i els menys rics no tantes. I també en algun cas, el testador fixa la classe d'enterrament o el valor de les despeses dels seus funerals.

- 3) Un testament és un acte amb certes característiques: ha de ser voluntari, personal, unipersonal, solemne (hi ha d'haver certes formalitats) i revocable. Però també se'ns indica la possibilitat de fer *codicils*, és a dir, rectificacions de testaments, però en tots els documents treballats no n'he trobat cap.

- 4) En tots els testaments, quan s'indica la persona que fa el testament s'especifica que "és fill legítim i natural" dels seus pares. La raó és que les lleis catalanes de llegítima especifiquen i diferencien quan els fills són legítims i naturals, quan sola-

ment són naturals o quan són il·legítims. En el primer cas, el fill té dret a la llegítima i herència, tant del pare com de la mare; en el segon cas solament de la mare i en el tercer no té cap dret de ningú. Per això, en els testaments s'especifica tan clar, per evitar qualsevol dubte.

Però també cal destacar que he trobat testaments que surten de l'habitual. Aquests testaments diferents, si mirem els testadors hi veiem un denominador comú: són la gent més adinerada del poble, els grans hisendats. Els trets diferencials són els següents:

a) Generalment, els marmessors són familiars, però, en aquests casos, hi trobem un eclesiàstic i, fins i tot, l'eclesiàstic pot arribar a controlar i administrar una herència o patrimoni.

b) Es detecta una gran "religiositat", o almenys una estreta relació amb l'Església oficial, donant forts donatius o fent moltes misses.

Inventaris

Els inventaris davant un notari són uns documents que fan referència als béns i drets sobre qualsevol bé, junt amb el valor que tenen aquests drets, d'una persona en el moment que fa l'inventari. Si aquesta mateixa persona augmenta els seus béns o drets per qualsevol raó, té l'obligació de fer un altre inventari i el primer queda anul·lat.

És necessari preguntar-nos: Per què es feien els inventaris?. Les persones feien els inventaris per ordenar els seus béns i propietats, amb la finalitat de, posteriorment, poder fer qualsevol acte (venda, testament, donacions, capítols matrimonials...).

De l'anàlisi dels inventaris es poden treure moltes conclusions. Anem a veure quines: Els inventaris ens expliquen en poques paraules, però clares, els trets de les propietats indicades, propietats que, generalment, són cases i terres.

a) Cases: Ens en descriuen el lloc exacte on es troben (carrer, número i poble); la dimensió de la casa; la composició de la casa en pisos; si hi ha cap censal o hipoteca també ho indica, a més de dir-nos la quantitat, la persona i el termini del pagament; i, finalment, el valor aproximat de les cases.

Segons les descripcions de les cases, podem treure les següents conclusions:

- Les dimensions poden variar segons el cas; però les generalitzades són les estretes (menys de 50 pams d'ample) però altes (hi ha diferents pisos).

- La composició de les cases són: uns baixos, formats per celler i un estable i, en algun cas, un corral; un entresol on sempre trobem una cuina-menjador; un primer pis on hi ha una gran sala rodejada de portes que són les habitacions (en bastants casos hi trobem un segon pis, amb una composició semblant al primer pis) i una esgolfà.

- Trobem bastantes cases amb censos i hipoteques. Aquestes cases són generalment grans i de gran valor. En molts pocs casos s'hipotequen cases petites i situades en llocs allunyats del nucli urbà. Fins i tot trobem algun cas de cases en què

cauen censals i hipoteques, però no a la totalitat sinó sobre la meitat de la casa. Els beneficiaris d'aquestes hipoteques són pagesos rics, vídues d'hisendats, comunitats religioses o persones de fora de la vila que es dediquen a activitats no agràries.

b) Terres: D'elles ens descriuen el lloc on estan situades (la partida), els cultius que es fan, l'extensió de la propietat, les càrregues i el valor.

Segons les descripcions de les terres podem treure les següents conclusions:

- Referent als cultius que es fan i a l'extensió de les terres, no m'estendré perquè ja he tractat aquests dos aspectes en el principi d'aquest treball.

- Referent a les càrregues, cal dir que tenen els mateixos trets que els censals de les cases.

- Del cas que en una terra hi passa un barranc, camí, o via del tren, se'n fa referència.

- Quan es tracta de terres de regadiu i la finca forma part d'una comunitat de regants, en bastants casos s'especifiquen les hores i els dies que aquella propietat té dret a ser regada.

Vendes Perpètues i Retrovendes

Tant les vendes perpètues com les retrovendes segueixen el mateix esquema a l'hora que el notari en constitueix l'operació. Per aquesta raó les he agrupades.

Malgrat tot, hi ha una diferència clara: una venda perpètua és una venda de qualsevol bé o propietat on generalment no hi ha cap càrrega o hipoteca, i que el propietari està lliure de fer-hi el que desitgi; la retrovenda, en canvi, és la venda del "dret o carta de gràcia", és a dir: segons el dret canònic estava prohibit cobrar interessos als préstecs de diners, però això no agradava als prestamistes que van buscar la manera d'escapar d'aquesta prohibició, i la manera va ser la *venda a carta de gràcia*, per la qual un propietari demana un préstec i els deutors deixen un dret sobre la propietat al prestamista com a garantia de la devolució dels diners. Si el deutor volia recuperar la finca havia de pagar una garantia, una quantitat més forta a la deixada; i d'aquesta manera el prestamista es beneficiava o bé d'aquest dret sobre la propietat, que després podia vendre, o bé de més quantitat de diners.

Tant a les vendes com a les retrovendes s'especifica, clarament, quin bé es ven i com és aquest bé: ens descriu la propietat de la mateixa manera que els inventaris i, com a conseqüència, en podem treure les mateixes conclusions.

Quan es ven una part de la propietat se'ns descriu l'extensió que es ven, i després tota la resta de la propietat, fent entendre que el tros que es ven té els mateixos trets que la resta de la propietat.

Un altre tret de les vendes i retrovendes és que s'especifica en tots els casos el preu de la compra i la forma com es fa el pagament: Si s'ha pagat al comptat, llavors es fa carta de pagament; si el pagament es fa en diferents terminis, també s'indica; a més, s'especifica la procedència de la titularitat de la propietat que es ven: ja sigui per compra, per testament, per capítols matrimonials, o per donacions...

Contractes d'arrendament

El primer a destacar és la poca quantitat de contractes de conreu que he trobat en aquesta època. I els pocs que he trobat, concretament dos, són d'arrendament. Les explicacions del perquè ja les he donades al principi del treball.

Quins trets en comú hi ha entre els dos contractes? Quines conclusions? Sóc conscient que solament amb dos contractes pocs trets i conclusions es poden treure:

- Les dues persones que arrenden la seva propietat no es dediquen a l'agricultura: un és cafeter que arrenda un corral, l'altre és una vídua que arrenda una propietat a un camperol.

- La durada dels arrendaments va des dels 5 anys (en el cas de la vídua) fins als 10 anys (en el cas del cafeter).

- En el cas que en algun dels béns arrendats hi hagi un censal o qualsevol altra càrrega, ha de ser l'arrendador el que ha de pagar la pensió del censal i la contribució.

- En el cas que a la propietat s'haguessin fet obres de millora, l'arrendador es compromet a reintegrar a l'arrendatari la suma que aquest últim s'hagués gastat.

- Quan s'arrenda una terra es fa segons els següents termes: l'arrendatari s'obliga a treballar la terra segons "costums i pràctiques" del país; l'arrendatari es reserva una sèrie de drets sobre la propietat arrendada; l'arrendador no podrà tallar cap arbre sense el consentiment de l'arrendatari, i si es talla s'ha de partir la llenya per la meitat.

- S'especifiquen el preu i el termini a pagar.

Préstecs, deutoris i hipoteques

Generalment, el fet de demanar un préstec de diners a una altra persona, representava hipotecar una propietat per assegurar al prestamista que se li tornarien els diners deixats amb els interessos corresponents. Consultant la documentació treballada, els diners es presten a un interès general del 6%.

Un altre tret en comú és que s'indica que s'ha de tornar el préstec en la mateixa moneda i també es diu el termini en què s'ha de tornar; termini que pot variar, segons els casos, entre 1 i 6 anys.

En els casos en què per fer front al préstec s'hagi d'hipotecar algun bé, aquest es descriu minuciosament, sempre ressaltant la procedència del bé que s'ha d'hipotecar. A partir de la hipoteca, en tots els actes notariais posteriors on consti aquest bé hipotecat ha de constar la hipoteca. I en el moment en què aquesta es cancel·li ja no caldrà fer-la constar.

Analitzant els préstecs i les hipoteques, podem fer-nos dues preguntes:

- Qui són els deutors? S'observa de forma clara i contundent que els deutors són els petits i mitjans camperols: concretament, de 10 casos trobats, 9 són pagesos i 1 és una vídua que ha de demanar un préstec per poder mantenir les propietats deixades pel seu marit.

- Qui són els prestamistes? Són: dones riques, hisendats, gent que treballa en altres professions no agràries i en un cas un eclesiàstic.

Cartes de pagament

Una carta de pagament és un document mitjançant el qual es posen al dia els deutes que una persona té amb una altra. Generalment, són deutes procedents de vendes perpètuas, préstecs, lligítimes.

D'aquestes cartes de pagament no és necessari destacar gaires coses, solament algun tret a nivell general:

- En totes, consta la quantitat pagada.
- En totes, consta el concepte que es deu.
- En totes, s'indica l'operació que provoca el deute que ara es paga.
- Descripció del bé o propietat que s'ha venut o ha calgut hipotecar, de la mateixa manera que s'ha fet en els inventaris, vendes...

Les persones que fan cartes de pagament, perquè reben els diners que els deuen, són hisendats, eclesiàstics, vídues riques o persones dedicades a professions no primàries. Mentre que les persones que paguen són petits i mitjans camperols.

CONCLUSIONS

En la introducció d'aquest estudi feia una sèrie d'hipòtesis inicials, que al llarg d'aquest treball crec que s'han corroborat i, per tant, es poden extreure una sèrie de conclusions, que són les següents:

a) Amb poques excepcions remarcables, al l'Alcover de 1867-1868, se segueixen els trets del dret civil català referents a l'herència, els hereus, els hereus gravats, els dots, les lligítimes...

b) Els cultius que predominen són els de secà sobre els de regadiu. I dins el secà la trilogia de vinya, garrofer i oliver; sobretot el primer conreu.

c) Pel que fa a la dimensió de les finques, predomina la petita i mitjana enfront de la gran.

d) Els prestamistes són persones riques o persones dedicades a altres professions no primàries, i els deutors són els camperols.

RICARD CAÑELLAS I BATET

NOTES

(1) CARDÓ SOLER, Josepa. *Evolució dels conreus al Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1983.

(2) GIRAL RAVENTÓS, Emili. *El conflicte rabassaire i la qüestió agrària a Catalunya fins 1939*, "Revista Trabajo", nº 7, Madrid 1965.

(3) ROÇA, Encarna. *Qui és català?*, Col. Conèixer Catalunya, nº 17, Dopesa 2, Barcelona 1977.